

**СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ
ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті розглянуто питання підвищення якості виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі, представлено виховний процес як об'єкт управління, проаналізовано сутність моніторингу виховання, визначено основні питання організації моніторингових досліджень у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: якість виховного процесу, управління якістю виховного процесу, моніторинг, принципи ефективного моніторингу.

А.Харьковская. Сущность педагогического мониторинга качества воспитательного процесса в высших педагогических учебных заведениях.

В статье рассмотрен вопрос повышения качества воспитательного процесса в высшем педагогическом учебном заведении, представлен воспитательный процесс как объект управления, проанализирована сущность мониторинга воспитательного процесса, определены вопросы организации мониторинговых исследований в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: качество воспитательного процесса, управление качеством воспитательного процесса, мониторинг, принципы эффективного мониторинга.

A.Kharkivska. The Essence of Pedagogical Quality Monitoring and Educational Process in Higher Educational Institutions.

In the article the question of quality upgrading of an educating process is considered in higher pedagogical educational establishment, an educating process as management object is presented, essence of monitoring of an educating process

is analyzed, and the questions of organization of monitoring researches are found in higher educational establishments.

Key words: quality upgrading of an educating process, quality management of an educating process, monitoring, principles of effective monitoring.

Мета та завдання статті полягають у визначенні сутності педагогічного моніторингу якості виховного процесу у вищому навчальному закладі, розгляді основних підходів до здійснення моніторингу процесу виховання у вищих педагогічних навчальних закладах.

Нові завдання, поставлені перед вищими педагогічними навчальними закладами, вимагають якісних змін в управлінні всіма ланками системи освіти, пошуку оптимальних індикаторів ефективності навчально-виховного процесу. За сучасних умов визріла об'єктивна необхідність створення адекватної завданням освітньої галузі системи аналізу й прогнозування, яка дозволить відстежувати навчально-виховні процеси в динаміці та взаємозв'язку. Цю проблему в змозі розв'язати моніторинг, сутність якого полягає в синхронізації процесів спостереження, замірювання, отримання на цій основі нових знань про стан об'єкта з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення. Від якості організації моніторингу значною мірою залежить удосконалення виховної системи ВНЗ, якій були б властиві гнучкість, демократизм, мобільність, здатність до самоорганізації.

У сучасній українській педагогічній науці недостатньо розроблені підходи до виявлення критеріїв якості вищої освіти, механізмів моніторингу та процесів його використання. Постійно діючий моніторинг ще не став складовою системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

Розглядали проблему підвищення якості освіти у ВНЗ В. Алфімов, Г. Артюх, Т. Боголюб, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Л. Карамушка,

В. Крижко, Н. Коломийський, В. Луговий, Є. Павлютенков, Є. Хриков, П. Ясінець та ін.

Розвиток теорії й методології управління в галузі вищої педагогічної освіти, обґрунтування закономірностей, принципів, функцій управління виховним процесом у ВНЗ різних рівнів акредитації здійснені провідними вітчизняними й зарубіжними вченими: Є. Березняком, Ю. Васильєвим, Т. Дем'янчуком, В. Зверевою, Ю. Конаржевським, Р. Кнушевицькою, М. Кондаковим, В. Кричевським, Т. Лукіною, В. Масловим, В. Панасюком, М. Поташником, О. Романовським, О. Субетто, Т. Шамовою та ін.

Питання моніторингу якості виховного процесу досліджували такі видатні учені як І. Вакарчук, Л. Гриневич, Ф. Жерар, А. Забульоніс, Г. Ковальова, Е. Красновський, Л. Краснокутська, К. Краснянська, В. Луговий, О. Майоров, Ю. Нейман та ін.

Виклад основного матеріалу статті. Кожен вищий педагогічний заклад, що орієнтується на якісну організацію процесу виховання студентів як ціленаправлене керівництво особистісним розвитком, засвоєнням студентами моральних і професійних цінностей, повинен враховувати ті суттєві зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві. Виховання – соціокультурне явище. Процеси, що відбуваються у сучасному житті, ведуть за собою переосмислення стратегії виховання – мети, змісту, принципів, умов, критеріїв, розробку ціленаправленої програми виховання. І на цій основі створення системи виховної роботи, в умовах якої реалізується програма виховання і забезпечується досягнення цілей.

Сучасна педагогічна наука пропонує різні концепції виховання на основі різної трактовки соціальних і моральних вимог до особистості, характеристики пріоритетних моральних якостей та установок, принципів виховання та критеріїв результативності процесу [1,64; 2,12; 3,45]. Це дозволяє кожному ВНЗ вибрати стратегічні ідеї організації виховної діяльності з урахуванням специфіки зовнішнього і внутрішнього середовища навчального закладу, виявлених протиріч, проблем. Концепція

виховання як стратегічна складова програми виховної роботи повинна відповідати певним вимогам та включати такі компоненти:

– Аналітичний компонент. Передбачає вивчення вихідного стану виховної системи на основі аналізу основних параметрів навчального закладу, виховного потенціалу та оточуючого виховного середовища, досягнень і проблем у здійсненні виховання студентів та життєдіяльності навчального закладу, відповідності результатів діагностики вимогам, які ставить соціум та сучасний ринок праці до рівня вихованості випускника ВНЗ.

Аналіз вихідного стану виховної системи дозволяє виявити внутрішні та зовнішні протиріччя, проблеми вищого навчального закладу, пов'язані з якістю виховної діяльності.

– Цільовий компонент. Він представляє стан виховної системи, що проектується (теоретико-методологічний стан виховної роботи; мету і завдання виховання; принципи виховної системи педагогічного ВНЗ, механізми функціонування виховної системи).

– Змістовий компонент. Передбачає теоретичне обґрунтування розробки виховної системи ВНЗ на основі аналізу та синтезу попередніх компонентів структури концепції виховання.

– Організаційний компонент. Розглядається як комплекс організаційно-педагогічних умов виховної діяльності педагогічного ВНЗ, який дозволяє досягнути позитивної динаміки на шляху до реалізації прогностичної мети виховної системи.

– Результативний компонент. Містить критерії результативності виховної діяльності, які покладено в основу моніторингу якості процесу виховання, що передбачають виявлення позитивної динаміки як в якості процесу виховання, так і в його результатах (вихованості студентів).

Комплекс цілей, завдань, умов та параметрів, які використовує система виховання повинен оперувати перш за все конкретними показниками, які можна виміряти і оцінити. Результати досліджень даної

теми показують необхідність розробки критеріїв ефективності виховної діяльності педагогічних ВНЗ.

Критерії – це ознаки, на основі яких проводиться оцінка ефективності виховання. Критерії визначають основні напрямки виявлення результатів і не є назавжди постійними: вони можуть змінюватись разом з розвитком закладу, однак основне критеріальне ядро повинно бути збереженим. Крім критеріїв у критеріально-оцінювальний комплекс оцінки якості виховання включається достатньо широкий спектр показників, які відтворюють найважливіші грані кожного критерію [4,158].

Оцінка якості виховання зазвичай проводиться з використанням двох груп критеріїв:

- кількісних (кількість студентів, проведених заходів, додаткових освітніх послуг, кількість розроблених і розповсюджених методичних інформаційних матеріалів та ін.);
- якісних (підвищення адаптивності студентів, оцінка самими студентами якості освіти, професійного рівня педагогів, самооцінка педагогами професійного рівня, експертна оцінка професіоналізму викладачів та адміністративних працівників тощо).

Показники повинні коректуватися при реалізації конкретної моделі виховної системи ВНЗ. Деякі з них будуть діагностуватися уже на етапі становлення виховної системи, інші виявляться лише у процесі її розвитку – це залежить від ціннісно-змістового визначення результативності виховної системи, представленого у концепції виховання.

Якість виховного процесу – це сукупність характерних якостей, форм, зовнішнього вигляду виховного продукту, а також умов його використання, якими повинні бути наділені виховні продукти для відповідності свого призначення. Міжнародна організація стандартизації визначає якість, як сукупність властивостей і характеристик продукції чи послуги, які дають їм здатність задовольняти обумовлені або передбачувані потреби. Цей стандарт ввів такі поняття, як забезпечення якості й управління якістю.

Вимоги до якості на міжнародному рівні визначені системою стандартів ISO 9000. Ці стандарти ввійшли безпосередньо у виробничі процеси, сферу управління, в той же час освітнім і виховним процесами, встановили чіткі вимоги до систем забезпечення якості [1,78; 3,120; 5,98].

Якість – це властивість, яка реально задовольняє споживача. Однак потреби та очікування споживача можуть змінюватися, тому якість є змінною величиною. Ця властивість впливає на здійснення моніторингу.

На сучасному етапі освітній моніторинг розглядається як основний засіб контролю за відповідністю наявних результатів педагогічної системи її запланованим цілям [6,276; 7,323]. Важливим у цьому контексті є те, що в умовах, як правило, фактичної невідповідності кінцевих результатів завданням, запланованим спочатку, моніторингові процедури оцінюють ступінь досягнення цілей, спрямованість та причини відхилень. Моніторинг якості освіти є дієвим засобом менеджменту освіти, управління її якістю. Крім того, проведення моніторингу та порівняння отриманої інформації з міжнародними показниками дає змогу одержати матеріал для оцінювання стану освітньої системи порівняно з іншими країнами, що надзвичайно важливо в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, виникнення міжнародних ринків праці.

Одне з найбільш всебічних досліджень освітнього моніторингу виконано О. Майоровим. Він пропонує історію становлення моніторингу, розгорнуту класифікацію видів моніторингу за різними ознаками, формулює вимоги до інформації зворотного зв'язку, надає огляд різних таксономій, що є підґрунтям для побудови систем моніторингу, визначає його функції, дає загальне визначення поняття „моніторинг в освіті” [6,158].

Ґрунтуючись на особливостях освітнього моніторингу, його місця в управлінській діяльності Є.Хриков визначив основні його напрямки [8]:

- моніторинг контексту освітнього процесу;
- моніторинг ресурсів освітнього процесу;
- моніторинг ходу освітнього процесу;

– моніторинг результатів освітнього процесу.

Моніторинг є складовою управління якістю освіти. Управління якістю освіти – це система певних організаційних процедур, яка забезпечує якість всіх головних складових освітнього процесу – його цілей, змісту освіти, діяльності викладачів, діяльності студентів, матеріальної бази, організації освітнього чи виховного процесу, оцінки якості освіти та виховання.

Моніторинг опосередковано та безпосередньо впливає на якість освіти. Опосередкований вплив пов'язаний з тим, що моніторинг забезпечує управління інформацією, необхідною для прийняття рішень, а безпосередній вплив здійснюють вже ці рішення. Безпосередній вплив забезпечують самі процедури моніторингу.

У наш час підвищення ефективності вищої освіти пов'язують із стратегічним менеджментом. Такому підходу до управління притаманний зв'язок управлінської діяльності з метою вищого навчального закладу, урахуванням вимог середовища, зовнішніх загроз, слабких місць, аналіз зовнішніх та внутрішніх можливостей, урахування можливих ускладнень, формування готовності працівників до нововведень, визначенням засобів наближення до мети та результатів управління. Особливості стратегічного менеджменту дозволяють визначити місце, цілі, спрямованість моніторингу в сучасній системі управлінської діяльності.

Під моніторингом якості освіти у вищому навчальному закладі ми розуміємо інформаційну систему, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти за сукупністю визначених критеріїв з метою вироблення управлінських рішень по коригуванню небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів.

Моніторинг є необхідною умовою розвитку й удосконалення виховного процесу у педагогічному ВНЗ, його невід'ємним компонентом. Однак, неоднозначне розуміння завдань моніторингу, необхідності й

актуальності проведення ціле направлених моніторингових досліджень у вихованні різними категоріями спеціалістів утруднює роботу в даному напрямку, призводить іноді до небажаних наслідків. Тому необхідно визначити поняття „моніторинг виховання”.

Педагогічний моніторинг часто визначається як процес безперервного науково-обґрунтованого діагностико-прогностичного відслідковування за станом і розвитком педагогічного процесу з метою оптимального вибору виховних цілей, завдань та засобів їх розв’язання.

Враховуючи, що в сучасній педагогічній теорії і практиці домінує функціонально-цільовий підхід до діагностики якості розвитку виховних систем і акцент робиться, у першу чергу, на оцінку навчаючих, розвивальних та виховних функцій, враховуючи також, що сьогоденні пошуки резервних можливостей підвищення якості освіти та інноваційні освітні процеси вимагають принципово нового підходу до діагностики розвитку та саморозвитку освітньо-виховних систем, можна визначити, що педагогічний моніторинг якості виховання – це системна діагностика якісних та кількісних характеристик ефективності функціонування та тенденцій саморозвитку виховної системи, включаючи її цілі, зміст, форми, методи, умови й результати виховання, розвитку й саморозвитку студентів.

Головною кінцевою метою цієї системної діагностики чи моніторингу якості виховного процесу є прогнозування й управління якістю виховного процесу. Тобто, моніторинг якості виховного процесу у педагогічному вищому навчальному закладі передбачає вивчення й оцінку цілей і змісту виховання студентів; виявлення сильних і слабких сторін виховного процесу розуміння того, як функціонує виховний процес і вся виховна система навчального закладу у цілому у взаємозв’язку з іншими його системами і структурами; порівняння досліджуваної системи виховання з іншими аналогічними системами й моделями; оцінка ефективності традиційних й інноваційних форм і методів виховання та вироблення рекомендацій для розвитку чи модернізації виховної системи; оцінка сучасних педагогічних

технологій; розробка й ефективна зміна певних виховних стандартів; створення діагностичних служб отримання наукової, об'єктивної інформації про якість розвитку виховної систем Розробка системи моніторингу якості виховного процесу вищого навчального закладу передбачає два основні етапи: аналітико-прогностичний й організаційно-технологічний.

На першому етапі відбувається осмислення напрямів педагогічного моніторингу; визначення критеріїв чи їх коректування; розподіл завдань між учасниками моніторингового дослідження; вибір методів, діагностичних методик; розробка форм аналізу і фіксації результатів.

На другому етапі педагогічного моніторингу відбувається здійснення педагогічного моніторингу на практиці, координація дій всіх спеціалістів.

Функціонування системи моніторингу якості виховного процесу у педагогічному ВНЗ є ефективним, якщо засноване на таких загальних принципах [6,120; 9,24]:

- узгодженість нормативно-правового, організаційного та наукового забезпечення його складових частин;
- об'єктивність, тобто врахування всіх результатів (позитивних і негативних), створення рівних умов для всіх учасників виховного процесу;
- комплексність дослідження різноманітних аспектів виховного процесу, оброблення та аналізу одержаних результатів;
- безперервність та тривалість спостережень за станом виховного процесу;
- своєчасність отримання, обробки та використання об'єктивної інформації про якість виховного процесу;
- перспективності запланованих моніторингових досліджень, спрямування їх на розв'язання актуальних завдань розвитку ВНЗ;
- рефлексивність, яка виявляється у відображенні якості результатів виховного процесу, здійснення самооцінки і самоконтролю;
- врахування психолого-педагогічних особливостей, що означає вивчення рівня освіти, виховання, професіоналізму, загального розвитку,

індивідуальних особливостей об'єкта, а також умов і конкретних ситуацій проведення обстежень, що передбачають диференціацію контрольних та діагностичних завдань;

- систематичність спостереження за станом якості освіти та чинниками, які впливають на неї;
- гуманістична спрямованість моніторингу – створення обстановки доброзичливості, довіри, поваги до особистості, максимально сприятливих умов, позитивного емоційного мікроклімату; неможливість використання результатів досліджень з метою будь-яких репресивних дій; відкритість та оперативність доведення результатів досліджень до відповідних органів управління, громадськості.

Необхідно зазначити, що реалізація кожного принципу функціонування системи на різних рівнях його здійснення має особливості, обумовлені цілями і задачами кожного рівня, метою проведення окремого дослідження.

Висновки. У системі вищої освіти відбуваються якісні зміни, обумовлені соціально-економічними, політичними, соціокультурними процесами, як в Україні, так і у світі. Реформування суспільного устрою об'єктивно вимагає концептуальних і структурних змін у системі освіти.

Системоутворюючою метою сучасної вищої педагогічної освіти стає висока якість професійної підготовки спеціалістів. При цьому маємо на увазі, що результатом підготовки є комплекс сформованих у випускників загальних і професійних компетенцій, що характеризуються широтою міждисциплінарних системно-інтеграційних знань та вмінь, які забезпечують успішність діяльності.

В свою чергу, успішність діяльності вищого педагогічного навчального закладу допомагає налагоджена система моніторингу. Моніторинг є цілісним управлінським інструментом, який дозволяє зібрати, зберегти, обробити, поширити інформацію про діяльність педагогічної системи, визначити її стан і спрогнозувати розвиток.

Як інформаційна основа управління якістю освіти, моніторинг якості виховного процесу спрямований на отримання оперативної та достовірної інформації про якість освітніх та виховних результатів, умов досягнення результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашумов В. Р. Якість освіти у ВНЗ / В. Р. Ашумов – К.: Наукова думка, 2010. – 122 с.
2. Яременко П. С. Якість освіти в Україні / П. С. Яременко – К.: Лібра, 2011. – 157 с.
3. Яхнін Я. К. Сучасні підходи до якості освіти / Я. К. Яхнін – К.: Наук.думка, 2010. – 143 с.
4. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. / З. І. Слепкань – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.
5. Буряк Т. П. Якість освіти у вищій школі / Т. П. Буряк – К. : Наукова думка, 2009. – 200 с.
6. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. Книга 1/А.Н.Майоров. – Спб.: Издательство «Образование-Культура», 1998. – 344с.
7. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом / Є.М.Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.
8. Хриков Є.М. Теоретико-методологічні засади моніторингу професійної підготовки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prof.osvita.org.ua/uk/career/articles/2.html>
9. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.